

УДК 792.8.031.4(477.5/6)(091)

ІСТОРИЧНІ ТА ЛОКАЛЬНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА СЛОБОЖАНЩИНИ

Ірина ЗАБІГАЧ

*Кафедра режисури та хореографії,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Айвазовського 22/147 м. Львів, Україна, 79053,
тел.: (+38032) 26-30-10-4, (+38066) 0801827*

Висвітлено особливості формування та розвитку хореографічного мистецтва Слобожанщини на фоні історичних подій та під впливом локально-географічних чинників.
Ключові слова: Слобожанщина, формування, хореографічне мистецтво.

Історичний процес заселення території сьогднішньої Слобожанської України є особливим. Оскільки цей, ще у XVI столітті дикий степ, який належав до Московських володінь, почали заселяти люди, які тікали із Задніпрянської та Лівобережної України, була під Польщею, де процвітали кріпацтво і неволя [1]. Основною групою переселенців були козаки. Зокрема у 1638 році після поразки під Лубнами із гетьманом Остряницею прийшло “одразу 865 чоловік українців із жінками й дітьми, збіжжям та худобою” [1]. І це лиш одна із багатьох хвиль таких переселень. Тут вони отримували від Царського уряду відносні свободи та пільги. Поселення, які утворювалися внаслідок таких міграційних процесів, мали певні права та власне самоврядуванням, називалися слободами. Звідси й назва, Слобідська Україна, або Слобожанщина.

Переселяючись на ці землі українці “переселили” сюди також свій побут, традиції та культуру. Певною мірою культура Слобожанського краю перегукується із культурними надбаннями Центральної України, а також має риси обумовлені пограничним розташуванням регіону із Росією. Проте, синтезувавши і трансформували ці культури, слобожани не втратили самобутності свого особливого, темпераментного мистецтва.

Усі вищезгадані процеси значною мірою повпливали на формування хореографічного мистецтва Слобідської України, в якому гармонійно відображене усе життя народу.

Актуальність теми зумовлена підвищенням інтересу науковців до вивчення окремих регіональних танцювальних традицій, а також відносно невеликою кількістю дослідницьких праць, які б зосереджувалися саме на танцювальному мистецтві Слобожанщини.

До проблеми впливу історичних, локальних та інших чинників, як однієї із важливих складових формування народного танцювального мистецтва зверталися такі дослідники, як К. Кіндер, Л. Каміна, Ю. Марко, К. Островська.

Конкретно над вивченням танцювального мистецтва Слобожанщини ґрунтовно попрацювала О. Ліманська, окремо дослідивши обрядово-ігрові форми народного мистецтва краю. Також авторка досліджує формування танцювальних традицій. Проте розглядає їх у контексті народних звичаїв та обрядів, пов'язаних ще із дохристиянським періодом.

Метою нашої статті є дослідити інші чинники, які повпливали більшою мірою на характер, темперамент танцю, його своєрідність та неповторність, а також систематизувати матеріали щодо розвитку хореографічного мистецтва вищезгаданого регіону та провести чітку паралель у співвідношенні розвитку культури етнографічного регіону із його процесами формування.

Широта степових просторів Слобожанщини зумовлює відповідно і широту манери танців. А також вона на пряму відображається у характері малюнків, яким притаманна просторова свобода та необмеженість. Це і розраховані на багатьох учасників лінії, кола, діагоналі, “гребінці”, “струмочки” та ін.

Танцювальна лексика набирає більш запального характеру та набуває рис сусідньої суміжної держави – Росії. Побутовими танцями українців були польки, метелиці, козачки, трепак, та ін. Проте через близьке проживання із російською танцювальною традицією в побут слобожан проникли такі танці, як раскомаринский, бариня, трепак, третяк, задок, карапет та ін. [6]. Про це згадує В. Іванов, кажучи, що слобожани “танцюють здебільшого козачка та метелицю...”, а в селах, що межують з російськими “...танцюють наступні танці: раскомаринского, козачка, польки, дудочки, баринькі та чижика” [3, с. 58]. У жіночу лексику непомітно вплітаються різні вистукування, синкоповані притупи та дрібушки, витягнуті в пальцях, кистях та ліктях руки часто змінюються на пом'якшені, злегка зігнуті положення. У випадку вистукувань чи виконання інших танцювальних елементів кисті вільно, але спритно “змахують” угору, підкреслюючи манеру рухів танцю. Якщо танці Центральної України характеризуються бігами із натягнутих стоп, то тут часто використовують скорочені стопи та різні ходи з “каблука”. Про жіночі танці Східної України А. Терещенко пише: “Наперед виходять дві пари дівчат і, побравшись за руки, починають дрібушку, стукають каблуками, бряжчать підківками: то кружляють разом, то розходяться, то, як лебеді, гордо пливуть, то, як качечки, пірнають. Голови піднімають догори і раптом опускають або чорними очима лукаво поглядають в бік хлопців. Тут розмахують руками недбало, хизуються гнучким станом, присідають, сходяться і обвиваються одна біля одної”. Усі ці особливості яскраво виражені у таких народних танцях, як молодичка, підківочки, казачий пляс (який також притаманний такому етнографічному регіону, як Кубань).

Чоловіча танцювальна лексика, як і жіноча, збагачується вистукуваннями, присядками із виходом на п'ятки; використанням при виконанні присядок сплесків руками, а подекуди і самими “хлопавками”, які притаманні зразкам російського хореографічного мистецтва. Також часто трапляються досить вільні положення рук: лікті дещо зігнуті та відведені від корпусу, долоні – в кулаках. Ці відмінності можемо бачити у танцях слобожанська полька, казачий пляс і багатьох авторських роботах хореографів цього краю, як-от донецька кадрили.

Як уже було згадано на початку статті, з огляду на історичні обставини, основним населенням Слобідської України було козацтво. Про це свідчить і усна народна творчість, головними дійовими особами, якої часто виступали козаки:

*Чисте поле, як те море –
Козакові – рай.
Слобожанська Україна –
Степовий наш край.
Та чи навіть у жартиєливих піснях:
А дівчина-горлиця, до козака горнеться.
А козак, як орел, як побачив – так і вмер.*

У музиці переважали маршові темпи 2/4, які підіймали бойовий дух. Вони урізноманітнювалися синкопованими ритмами, що імітували біг коня. У танцях цей синкопований ритм хлопці підкреслюють ударами із-за такту скороченою стопою по підлозі, лівою рукою “тримаючи вуздечко”, а правою – розмахуючи над головою батоном чи шаблею, у такий спосіб зображаючи їзду верхи. Удари п’ятки об п’ятку у стрибку були зумовленні взуттям для їзди верхи. Так у танці горлиця, який був знаний серед козацтва, і який виконували при дворах козацької старшини, хлопець танцює навколо дівчини навприсядки, то взявшись убоки, то плескаючи в долоні, то цокаючи шпорами нога об ногу.

Як бачимо, чоловічий танець має риси козацької безстрашності – звідси і високі стрибки, широко розкриті руки, долонями вперед. З’являються елементи бойових прийомів (“вертушка”, “кабріоль”, “підсічка”, “розніжка”), під час танцю іноді використовують шаблі, батого та інші атрибути козака-воїна. Також танець збагачується багатьма трюковими елементами: присядки, “повзунці”, “коза”, “бедуїнське та арабське колесо”, “повітряні тури”, “кільце”. Цими елементами насичені танці гопак, парубоцькі жарти, козацький танець).

Цікавим фактом було й те, що козаки мали звичай танцювати “на заклад” [3], тобто хто кого перетанцює. У таких змаганнях народжувалися нові цікаві стрибки, вибиванці, трюки. Ймовірно, у своїх варіаціях козаки використовували й елементи російських переплясів, оскільки російські танці використовували в побуті разом з українськими.

У такий природний і невимушений спосіб синтезувалися дві культури, давши поштовх для розвитку новій самостійній і неповторній культурі Слобожанщини. Танці слобожан разом із танцями інших регіонів утворюють надзвичайно колоритну та різноманітну структуру українського народного танцювального мистецтва. А мистецтво є дзеркалом життя, менталітету та побуту народу. І кожен регіон настільки особливий та відмінний один від іншого, іншого – наскільки цікавим і різним було життя нашого люду.

Отже, підсумувавши, можемо із впевненістю сказати, що процес історичного становлення Слобожанського регіону є вкрай унікальним. Такою ж унікальною є його культура. Розуміючи витoki, підґрунтя для утворення тих чи інших рухів, форм танцю та навіть манери виконання, танцюрист може значно краще вникнути в суть образу, руху, пози. І, як наслідок, покращувати свою виконавську майстерність. Хореограф може глибше мислити при створенні сценічного номеру. Наблизивши сценічне мистецтво до тих першоджерел, зробивши його живим та справжнім, ми можемо торкнутися до сердець глядачів, пробуджувати їхні думки, виховувати естетичний смак та любов до всього рідного, а вже до цього і покликане мистецтво.

Список використаної літератури

1. *Багалій Д. І.* Історія Слобідської України / Д. І. Багалій. – Харків : Дельта, 1999. – 258 с.
2. *Бердута М. З.* Особливості обрядів та звичаїв Слобожанщини (XVIII–XIX ст.) / М. З. Бердута // зб. наук. праць ХІСП. – 2001. – Вип. 6. С. 2.
3. *Іванов П. В.* Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда Харьковской губернии / П. В. Иванов. – Харьков : Печатное дело, 1907. – 58 с.
4. *Ліманська О. В.* До проблеми формування танцювальної традиції Слобожанщини / О. В. Ліманська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org>.
5. Побут та традиції населення Слобожанщини у XVII–XIX ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svitua.org>.
6. *Терещенко А. В.* Быт русского народа / А. В. Терещенко – СПб., 1848. – Ч. 2. – 622 с.

Стаття надійшла до редколегії 19.02.2014

Прийнята до друку 23.04.2014

THE HISTORICAL AND LOCAL FACTORS IN ESTABLISHMENT CHOREOGRAPHY ART ON SLOBOZHANSKYNA

Iryna ZABIGACH

*Department of direction and choreography,
Ivan Franco National University of Lviv
str. Ajvazovsky, 22/147, Lviv, Ukraine, 79053,
tel.: (+38032) 26-30-10-4, (+38066) 0801827*

The article is focused on peculiarities of establishment and development of Slobozhanshchyna choreographic art on the background of historical events and the influence of local and geographical factors.

Key words: Slobozhanshchyna, formation, choreography art.

ИСТОРИЧЕСКИЕ И ЛОКАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ХОРЕОГРАФИЧЕСКОГО ИСКУССТВА СЛОБОЖАНЩИНЫ

Ирина ЗАБИГАЧ

*Кафедра Кафедра режиссури и хореографии,
Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Айвазовского 22/147, м. Львов, Украина, 79053
тел.: (+38032) 26-30-10-4, (+38066) 0801827*

В статье освещены особенности формирования и развития хореографического искусства Слобожанщины на фоне исторических событий и под влиянием локально географических факторов.

Ключевые слова: Слобожанщина, формирование, хореографическое искусство.